

Arjen osallisuus ja palvelut

Lastensuojelussa kasvaneiden
lasten ja nuorten kokemuksia.

Tutkimusyhteenveto

Elina Stenvall
Anna Hiltunen
Tuomas Viskari

2023

SOS
LAPSIKYLÄ

Taulukko 1.	11
Vastaajat iän mukaan	
Taulukko 2.	13
Varianssianalyysi: suhteet läheisiin	
Taulukko 3.	14
Varianssianalyysi: kommunikaatio ja elämän selkeys	
Taulukko 4.	17
Varianssianalyysi: vaikuttamismahdollisuudet	
Taulukko 5.	18
Tietämys ja kokemus mielipiteen kuulemisesta	
Taulukko 6.	20
Käytössä olevat palvelut	
Taulukko 7.	21
Kokemukset omasta toimijuudesta palveluissa	
 Kuvio 1:	 15
Kokemus elämän selkeydestä iän ja sukupuolen mukaan	
Kuvio 3:	18
Varianssianalyysi: kommunikaatio ja elämän selkeys	
Kuvio 4:	19
Kokemus luottamuksesta ja vaikutusmahdollisuuksista iän ja sukupuolen mukaan	

Sisällysluettelo

Johdanto	4
Teoreettinen viitekehys	5
Tutkimuksen tavoite	8
Aineisto ja menetelmät	10
Tulokset	13
Johtopäätökset	24
Loppupäätelmät	28
Kirjallisuus	30

Johdanto

Osallisuus on sekä käsitteenä että asiana keskeinen osa lasten arkea ja elämää. Samaan aikaan se on keskeinen osa myös lasten palveluja erityisesti silloin, kun palvelut ja arkinen elämä kohtaavat. Näin tapahtuu kaikkien lasten kohdalla esimerkiksi varhaiskasvatuksessa ja koulutuksessa mutta myös silloin, jos lapsen elämään kuuluu erityisiä palveluita kuten vammaispalveluita, terveydenhuoltoa tai sosiaalihoitoa. Lastensuojelu on aivan erityisesti palvelu, joka liittyy lapsen arkisen elämän kanssa.

Tässä artikkelissa tarkastellaan lasten osallisuutta neljästä näkökulmasta osana lastensuojelua. Näitä ovat hyvinvointi ja suhteet läheisiin, vaikuttamismahdollisuudet, palveluiden käyttö ja lapsen oikeudet.

Lastensuojelua ja osallisuutta on molempia tutkittu kohtuullisen paljon (esim. Kiili 2014; Tulensalo 2016; Peltola ja Moisio 2017; Stenvall 2018; Larkins 2021). Lasten osallisuus on esimerkiksi kirjattu moniin lakeihin, Lapsen oikeuksien sopimukseen ja Kansalliseen lapsistrategiaan. Lastensuojelussa ammattilaisten puolestaan oletetaan tukevan lasten osallisuutta palveluiden kehittämisessä, toteuttamisessa ja arvioinnissa (Euroopan neuvoston ministerikomitea 2012). (Peltola ja Moisio, 2017). Vaikka osallisuus on käsitteenä lastensuojelussa vahvasti läsnä, on samaan aikaan tunnistettu puutteita osallisuuden käytännön toteutumisessa. Esimerkiksi Peltola ja Moisio (2017, 22) ovat havainneet, että tutkimuksen tasolla osallisuus on tunnistettu tärkeäksi, mutta osallisuuden toteutumiseen käytännössä on kuitenkin edelleen matkaa. Lisäksi esimerkiksi Pålsson & Wiklund (2022) ovat tuoneet esille, että osallisuuden näkökulmasta tulisi löytää ja kuvata niitä rakenteita ja osallisuuden kokemuksen paikkoja, joita arkipäiväisissä palveluissa voitaisiin vahvistaa.

Tässä artikkelissa tarkastellaan lasten osallisuutta neljästä näkökulmasta osana lastensuojelua. Näitä ovat hyvinvointi ja suhteet läheisiin, vaikuttamismahdollisuudet, palveluiden käyttö ja lapsen oikeudet. Tarkastelemalla näkökulmia yhdessä muodostetaan ymmärrystä osallisuuden moninaisuudesta erityisesti niiden lasten kokemuksissa, jotka elävät lastensuojelun piirissä. Tarkastelun keskiössä on kysymys siitä, miksi heidän näkökulmansa tulisi edelleen huomioida puhuttaessa lasten osallisuudesta palveluissa. Artikkelissa pohditaan myös, miten osallisuuden kokemuksen vahvistaminen palveluissa voidaan viedä vielä vahvemmin sopimus- ja lakiteksteistä käytännön tasolle. Tutkimuksessa keskitytään erityisesti osallisuuden kokemukseen osana arkisia palveluita.

Teoreettinen viitekehys

Artikkelin teoreettinen viitekehys tukeutuu yhteiskunnalliseen lapsuudentutkimukseen (esim. Strandell 1998; Lundy 2007; Thomas 2007; Alanen ja Karila 2009), jossa lapset tunnistetaan yhteiskunnan merkityksellisinä jäseninä, vaikka he eivät vielä ole täysivaltaisia kansalaisia (esim. Lister 2007a ja b; Kallio 2008). Lasten oikeuksien näkökulmasta ajattelu puolestaan kiinnittyy siihen, millaista tietoa ja ymmärrystä lapsille on tarjolla. Lasten oikeus osallisuuteen sekä mahdollisuus osallistua ja toimia kiinnittyvät usein mahdollisuuteen kertoa näkökulma ja mielipide johonkin asiaan liittyen. Näissä tilanteissa tulee tarkastella myös sitä, miten lapsilla on tietoa erilaisista asioista ja mahdollisuuksista. Onko lapsilla käytössään tarpeeksi tietoa, jonka pohjalta muodostaa mielipiteensä (esim. Archard ja Skivenes 2009). Samalla voidaan pohtia myös mahdollisuutta soveltaa lasten tekemiä havaintoja systemaattisemmin aikuisten maailmaan, esimerkiksi siihen, miten voitaisiin huomioida lasten näkökulmat aikuisten näkökulmien rinnalla. Tämä on oleellista erityisesti silloin, kun osallisuutta tarkastellaan osana lasten arkisia palveluita. (ks. esim. Vanderbeck, 2010, koskien lapsuudentutkimuksen tuottamaa ymmärrystä).

Tutkimuksen keskeinen käsite on osallisuus, joka määritellään sekä kokemukseksi kuulumisesta yhteisöön että kokemukseksi mahdollisuuksista vaikuttaa (Stenvall 2020). Osallisuus voi tulla näkyviin henkilön omassa elämässä, yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa sekä kiinnittyä osallisuudeksi yhteisestä hyvästä (Isola et al. 2017, 5.) Käytännössä osallisuus voi näyttäytyä yksilöille tieto-osallisuutena, toimintaosallisuutena tai suunnitteluosallisuutena sekä toimijuuden sosiaalisena resurssina (Sihvo et al. 2018, 10). Tässä artikkelissa osallisuutta lähestytään kokemuksina omaan elämään vaikuttavissa kysymyksissä.

Osallisuuden määrittelyn myötä siihen kiinnittyvät myös osallistuminen, vaikuttaminen ja oikeudet. Osallisuudesta erillisenä rajauksena osallistumisella tarkoitetaan aktiivista osan ottamista ja toimimista monenlaisissa tilanteissa tai tapahtumissa (Stenvall 2018). Vaikuttamisella puolestaan tarkoitetaan lasten mahdollisuutta olla mukana sellaisissa prosesseissa, joissa heidän mielestään tärkeitä tai heihin liittyviä asioita käsitellään. Lasten oikeudet ovat koko tutkimusta läpileikkaava käsite, joka perustelee sitä, miksi osallisuus on niin keskeistä lasten ja nuorten arjessa.

Osallisuus kiinnittyy artikkelissa osaksi arkea ja arjessa läsnä olevia palveluita. Palveluiden merkitys lasten arjessa sekä palveluissa rakentuva osallisuus ovat tärkeitä näkökulmia, jotka eivät usein toteudu käytännössä (ks. esim. Middel et al. 2020). Suomessa lasten kokemuksia palveluissa on tarkasteltu esimerkiksi Nuorisobarometrissä vuonna 2018 (Gissler ym. 2018) sekä Nuorisotutkimusverkoston katsauksessa (Pelto-

la ja Moisio 2017). Molemmissa on päädytty siihen, että kuulluksi tuleminen, yksilöllinen kohtaaminen ja vaikutusmahdollisuudet ovat hyvän (palvelu)kokemuksen taustalla (Peltola ja Moisio 2017; Gissler ym. 2018). Lisäksi huomiota tulisi kiinnittää ja kokemusten tarkastelua keskittää sellaisiin palveluihin, joiden puitteissa lapset ja nuoret arkeaan elävät (Gissler ym. 2018).

Lasten ja nuorten kokemusten mukaan arjessa läsnä olevat palvelut limittyvät arkisen elämän osa-alueiksi eikä niitä mielletä erillisinä osa-alueina (ks. esim. Stenvall 2018). Palveluihin itsenäisinä kokonaisuuksina suhtautumisen sijaan tilaa tulisi antaa sille, miten palveluihin kiinnittyvällä osallisuudella voitaisiin tukea lasten arjen kokonaisuutta. Palvelut osana lasten ja nuorten arkea muokkaavat lapsen ja nuoren kokemusta paitsi heidän arjestaan myös siitä, millaisina he itse itsensä näkevät. Osallisuus palveluissa, jotka ovat osa lasten ja nuorten arkea, on tärkeää, sillä muuten lapsille ei välttämättä muodostu luottamusta palveluiden tukeen tai apuun, joka kuitenkin lastensuojelun kaltaisessa palvelussa on ensiarvoisen tärkeää (Pajamäki ym. 2018).

Artikkelissa osallisuutta tarkastellaan osana lastensuojelua, jota voidaan kutsua arkipäiväiseksi palveluksi. Arkipäiväisillä palveluilla tarkoitamme palveluja, jotka ovat osa lasten ja nuorten arkea eli palveluita, joiden piirissä lapset ja nuoret arkeaan elävät, ja joita he eivät välttämättä tunnista palveluiksi. Tällöin osallisuuden kokemus lapsen tai nuoren omassa elämässä muodostuu kokonaisvaltaisemmin kuin osana vaihtuvia tai lyhytkestoisia palveluita.

Arkipäiväisyyden käsitteen ymmärryksen lisäämiseksi arki voidaan määritellä rutiksi, joka toistuu (Aaltojärvi 2014). Arki voi kuitenkin olla hyvin erilaista eri ihmisille (Rautio 2010), sillä jokaisella ihmisellä on oma arki, jossa kiinnitytään omassa elämässä keskeisiin asioihin (Agnew 2002). Kiinnittyessään arkeen osallisuus kiinnittyy myös

lasten kohtaamiseen ja hyvinvointiin, joiden yhteydessä osallisuutta joko vahvistetaan tai vähennetään (Stenvall 2018). Toisin sanoen monien lasten arkeen kuuluvat erilaiset palvelut, jotka ovat kiinteä osa jokapäiväistä elämää. Silti osallisuutta palveluissa tarkastellaan usein lyhytkestoisien asiakkuuden näkökulmasta, jolloin palveluiden arkinen ulottuvuus jää herkästi piiloon. Asiakkuuteen tukeutuva osallisuuden tarkastelu palveluissa määrittelee osallisuuden usein osallistamisena tai osallisuutena aikuisten tekemistä lähtökohdista. (Pålsson & Wiklund, 2022.)

Artikkelissa kokemuksia osallisuudesta hahmotetaan arjen kokemusten sekä arkipäiväisten palveluiden kautta rakentuvana kokonaisuutena. Tutkimuksessa osallisuuden mahdollisten erilaisten merkitysten ja näkökulmien monimuotoisuuden tarkastelun tarve painottuu sellaisten lapsiryhmien osallisuutta tutkittaessa, jotka ovat esimerkiksi lastensuojelun asiakkaita. Lasten kanssa toimivat ammattilaiset joutuvat myös määrittelemään, millainen lapsuus on toivottavaa ja miten edistää tällaisen lapsuuden mahdollisuuksia palveluissa. Tässä kokonaisuudessa osallisuus näkyy esimerkiksi siinä, miten aikuiset toimijat suhtautuvat lasten tuottamaan tietoon. Institutionaaliseen malliin järjestäytyneessä asiantuntijajohtoisessa maailmassa lasten oma kokemus ja tieto voivat jäädä taka-alalle (esim. Cahill 2007).

Lastensuojelun prosessien eteneminen ja päätöksenteko ovat hyvin moniulotteisia prosesseja (Hackett & Taylor, 2014). Tämä tarkoittaa, että yksi malli osallisuuden vahvistamisesta tai varmistamisesta ei toimi kaikissa tilanteissa. Osallisuustutkimuksessa on aiemmin tuotu esille esimerkiksi näkökulma toimintatavoista, joilla ei ole turvattu aktiivista lasten osallisuuden vahvistamista ja lapsen oikeutta osallistua (Davison et al. 2017). Lisäksi esille nousee esimerkiksi konkreettisten käytänteiden ja osallisuuden vahvistamisen mallien puute, tai ajatus siitä että haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ei haluta "rasittaa aikuisten asioilla" (ks. esim. Pålsson & Wiklund sekä Bouma et al. 2019; Heimer & Palme 2016; Pölkki et al. 2012).

Erilaisia malleja vahvistaa lasten osallisuutta on kuitenkin luotu. Tällaisia ovat esimerkiksi osallisuusindikaattori (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos), "merkityksellisen osallistumisen arviointityökalu" (Meaningful Participation Assessment Tool MPAT, Bouma et al. 2018) tai "Lundy model of child participation" (Lundy). Lastensuojelun kontekstissa keskeisin tapa vahvistaa lasten osallisuutta on lasten kuuleminen. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tehty havaintoja siitä, että se, missä määrin lastensuojelun ammattilaiset mahdollistavat lasten osallisuuden, näyttää riippuvan lapsen iästä. Vaikka näyttää siltä, että lastensuojelun ammattilaiset esimerkiksi tiedottavat melko tehokkaasti teini-ikäisille lastensuojelun päätöksistä ja tuloksista, vastaavaa tapahtuu alle 10-vuotiaiden kanssa harvemmin (Bouma et al. 2018).

Tutkimuksen tavoite

Tässä tutkimuksessa lähdetään arkipäiväisissä palveluissa toteutuvan osallisuuden tarkastelun lisäksi kolmesta lähtökohdasta. Ensiksi: lastensuojelun piirissä elävillä lapsilla on haasteellisemmat lähtökohdat sosiaalisten suhteiden ylläpitämiselle kuin muilla. Tämä johtuu esimerkiksi siitä, että heillä on elämässään enemmän ihmisiä, joihin tulee luoda monen tasoisia suhteita. Tästä lähtökohdasta palveluita tarkastellaan myös sosiaalisten suhteiden näkökulmasta, sillä pelkästään sosiaalisten suhteiden moninaisuus haastaa osallisuuden kokemista.

Toiseksi: ikä näyttäisi olevan keskeinen elementti osallisuuden tarkastelussa. Se tulee huomioida osallisuutta tarkasteltaessa, jotta eri-ikäiset lapset pystyisivät kertomaan kokemuksistaan iälleen sopivilla tavoilla (Pajamäki ym. 2018 vrt. Peltola & Moisio 2017, 37). Kolmanneksi: palveluihin kiinnittyvän osallisuuden tarkastelussa tulisi tunnistaa laajemmin osallisuus arkipäiväisissä palveluissa.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lasten ja nuorten käsityksiä ja kokemuksia osallisuudesta osana arkipäiväisiä palveluita sekä sitä, millaisia kokemuksia osallisuuden osa-alueista eri-ikäisillä lapsilla ja nuorilla on. Tämän tarkastelun avulla pyritään löytämään vastauksia siihen, mihin huomiota tulisia seuraavaksi suunnata osallisuuden vahvistamiseksi erityisesti lastensuojelussa.

Tutkimuksen tavoitteena on saada selville, millaiset asiat suhteessa osallisuuteen ovat lapsille ja nuorille tärkeitä, miten he saavat vaikuttaa omaan elämäänsä ja millaisia vaikutuksia kokemuksilla on sosiaalisiin suhteisiin. Esimerkiksi SOS-Kehittäjänuoret ovat nostaneet toistuvasti esiin kokemuksia siitä, että lasten kokemukset epäreiludesta herkästi sivuutetaan eivätkä lapset ja nuoret aina löydä mahdollisuuksia vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lisäksi esimerkiksi Suomen Kansallisen lapsistrategian valmistelussa on tullut näkyviin, miten tärkeää on selvittää myös sitä, mitä lapset tietävät osallisuudesta ja siitä, mihin kaikkeen heillä on oikeus ja mahdollisuus vaikuttaa (Stenvall, 2020).

Tutkimuksessa päästään pureutumaan siihen, millaiset asiat tulee huomioida, kun lasten osallisuutta halutaan vahvistaa erityisesti silloin, kun lapsi elää erilaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden keskellä. Ymmärrys osallisuuden merkityksestä lasten arjessa ja palveluissa kytkeytyy Kansallisen lapsistrategian osallisuuskokonaisuuteen, jolla pyritään tekemään Suomesta aidosti lapsi- ja perhemyönteinen ja vahvistetaan lasten ja nuorten tietoisuutta omista oikeuksistaan (Stenvall, 2020).

Analyysissä tarkastellaan, millaista tukea osallisuuden vahvistamiseen tarvitaan ja millaisissa asia- tai palvelukokonaisuuksissa sitä tarvitaan. Tuloksia tarkastellessa tulee kuitenkin huomioida, että lastensuojelun asiakkaat eivät ole ryhmä, jota voi käsitellä vain yhtenä kokonaisuutena. Tästä huolimatta on merkityksellistä sekä palveluiden kehittämisen että lasten ja nuorten kokeman osallisuuden näkökulmasta ymmärtää niitä mahdollisia erityispiirteitä, joita palveluiden piirissä eläminen nostaa esiin osallisuuden kokemuksista.

Osallisuuden kokemusten tulisi osaltaan olla muokkaamassa palvelupolkuja ja positiivisia palvelukokemuksia lapsille, varsinkin kun palvelut ja kokemukset niistä voivat olla jokapäiväisiä. Tutkimuksessa otetaan normatiivinen lähtökohta tarkastella osallisuuden kokemuksia palveluissa ja esittää myös loppupäätelminä, miten osallisuuskokemusten tarkastelun tulisi ohjata palveluiden kehittämistä.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen analyysi on toteutettu aineistolähtöisenä tilastoanalyysinä. Taustaperiaatteena toimii pyrkimys ymmärrykseen tekemällä tulkintoja toisten ihmisten kertomista kokemuksista. Tällöin kokemuksia ei arvoteta tai niiden luotettavuutta arvioida (Agnew 2002; Young ja Barrett 2001). Lisäksi taustaperiaatteena toimii ymmärrys arjessa muodostuvan osallisuuden ja oikeuksiin liittyvän tiedon merkityksestä.

Tutkimuksen aineisto kerättiin kyselylomakkeella. Kyselyä jaettiin SOS-Lapsikylän sisällä lapsille ja nuorille sekä työntekijöiden että perhehoitajien avulla. Näitä aikuisia pyydettiin välittämään kutsua lapsille ja nuorille. Lisäksi tietoa kyselystä jaettiin sosiaalisessa mediassa, erityisesti Twitterissä ja Instagramissa sekä Apuu-chatissä käyneille lapsille sekä suoraan SOS-Lapsikylän toiminnoissa (esimerkiksi Unelmista totta -harrastustuen piirissä) mukana oleville lapsille. Kyselylinkki oli avoimesti saatavilla myös verkkosivuilla. Tiedossa ei ole keitä kaikkia kysely on tavoittanut, mutta sen jakamisessa ainoa kriteeri oli, että se oli kohdennettu 10–18-vuotiaille vastaajille. Kyselyn teema osallisuudesta, palveluista ja oikeuksista saattoi houkutella vastaajia, joilla on näkemystä ja kokemusta tällaisista teemoista ja jättää ulkopuolelle lapsia ja nuoria, joita tällaiset teemat eivät puhuttele. Tutkimukselle saatiin Nuorisotutkimusverkoston eettinen ennakkoarviointi.

Kyselystä laadittiin tiedote sekä lapsille ja nuorille että yleisesti tutkimuksesta kiinnostuneille. Tutkimusta varten luotiin nettisivu, jonne kerättiin kaikki tarvittavat tiedot. Lisäksi lapsille ja nuorille kerrottiin, mistä he voivat saada lisätietoja lasten oikeuksista sekä minne ottaa yhteyttä, mikäli haluaisivat keskustella tutkimuksen mahdollisesti herättämistä ajatuksista.

Vastausaika kyselyyn oli noin neljä viikkoa (18.2. –22.3.2022). Tähän päädyttiin, koska kyselyn julkaisu ajoittui koulujen talvilomien ajankohtaan, jolloin lasten ja nuorten tavoittamista pidettiin heikompana kuin muulloin.

Vastauksia kyselyyn saatiin yhteensä 121. Vastaajista tyttöjä oli 69 prosenttia ja poikia 23 prosenttia. Vastaajista kahdeksan prosenttia ilmoitti sukupuolekseen muun tai ei halunnut vastata kysymykseen. Vastaajien ikäjakauma on kuvattu seuraavassa taulukossa:

	N	%
9 tai nuorempi	3	31
10-11	37	31
12-13	28	23
14-15	36	30
16-17	11	9
18 tai vanhempi	3	2,5
Ei tietoa	3	2,5

Taulukko 1: Vastaajat iän mukaan

Kyselylomake laadittiin vaiheittain. Ensimmäisessä vaiheessa kyselyn teemoja ja tapoja kysyä työstettiin yhdessä lasten ja nuorten kanssa. He saivat esittää teemoja, joista olisi hyvä kysyä liittyen osallisuuteen ja palveluihin sekä kommentoida heidän näkökulmastaan toimivia tapoja kysymysten muotoiluun. Tämän jälkeen lomaketta muotoiltiin eteenpäin, jonka jälkeen lapset ja nuoret vielä kommentoivat tehtyjä muotoiluja.

Toisessa vaiheessa kyselylomaketta muotoiltiin yhdessä kyselytutkimuksen toteuttamiseen valitun asiantuntijan kanssa sekä tutkimuseettisen arvioinnin huomioiden perusteella. Tämän työskentelyn jälkeen kysymykset ja niiden järjestys saivat lopullisen muodon. Lopullinen kysely koostui väittämistä, jotka liittyivät sosiaalisiin suhteisiin ja hyvinvointiin sekä palveluiden käyttöön ja oikeuksiin. Näitä teemoja lähestyttiin pyytämällä lasta arvioimaan, miten hyvin kysytty asia sopii lapsen tai nuoren elämään, sekä kuinka usein kysytty asia on tapahtunut. Lisäksi vastaajia pyydettiin kertomaan, mitä palveluita he ovat käyttäneet ja miten he ovat palvelut kokeneet sekä arvioimaan tietämystään ja ymmärrystään lasten oikeuksista.

Vastaajista 62 prosenttia oli käyttänyt SOS-Lapsikylän palveluita ja 16 prosenttia ei osannut sanoa, oliko käyttänyt näitä palveluita. Aineistoa analysoitaessa SOS-Lapsikylän palveluita käyttäneiden vastauksia tulkitaan lastensuojelun näkökulmasta. Näillä vastaajilla arvioidaan olevan muita vastaajia enemmän lastensuojelukokemuksia taustallaan johtuen SOS-Lapsikylän palveluiden ja toimintojen kohdentumisesta tuen tarpeessa oleviin lapsiin ja nuoriin. Erilaisia vastaajia ei vertailla toisiinsa vaan analyysissa ollaan kiinnostuneita erityisesti niiden lasten vastauksista, jotka elävät arkeaan lastensuojelun piirissä. SOS-Lapsikylän palveluiden käyttöä kysyttäessä vastaajille oli annettu myös vastausvaihtoehto ”en tiedä”. Aineistoa tarkasteltaessa selvisi, että tämän vaihtoehdon valinneet muistuttavat vastauksissaan pikemmin SOS-Lapsikylän palve-

luita käyttäneitä kuin niitä, jotka eivät olleet. Näin ollen palveluita käyttäneiden vertailu muihin vastaajiin olisi voinut antaa virheellisen kuvan näiden ryhmien välisistä eroista. Tämän vuoksi analyysissä on pääsääntöisesti käytetty rinnakkain selittävinä muuttujina sekä kaksi- että kolmiluokkaista lastensuojelupalveluiden kokemuksia kuvaavaa muuttujaa. Kaksiluokkaisessa muuttujassa ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon valinneet vastaajat on poistettu analyysistä.

Tiettyissä kysymyksissä selittävänä muuttujana analyysissä käytettiin myös muita taustamuuttujia (ikä ja sukupuoli). Analyysin menetelminä käytettiin pääsääntöisesti yksi- ja kaksisuuntaista varianssianalyysia sekä tietyillä luokitteluasteikollisilla muuttujilla ristiintaulukointia.

Aineiston analyysi rakentuu kyselylomakkeen jaottelun mukaisesti neljän teeman varaan. Nämä teemat ovat:

- **Hyvinvointi ja suhteet läheisiin**
- **Vaikuttamismahdollisuudet**
- **Palveluiden käyttö**
- **Lasten oikeudet**

Tässä artikkelissa näitä teemoja tarkastellaan erityisesti lastensuojelun näkökulmasta. Tarkastelussa nojataan ajatukseen osallisuudesta sekä kokemuksena kuulumisesta joukkoon, että kokemuksina mahdollisuuksista vaikuttaa. Tätä taustaa vasten suhteet läheisiin ja lasten oikeudet muodostavat taustan, jonka sisällä huomiota kiinnitetään erityisesti vaikutusmahdollisuuksiin ja palveluiden käyttöön. Tämän analyysin myötä arvioidaan sitä, miten kokemuksia osallisuudesta voidaan hyödyntää palveluita kehitettäessä, ja miten palveluissa voitaisiin vahvistaa lasten ja nuorten arkista osallisuuden kokemusta.

Aineiston ensimmäinen teema käsittelee yleistä hyvinvointia sekä vastaajien kokemusta suhteestaan läheisiinsä. Toisessa teemassa käsitellään lasten ja nuorten kokemuksia vaikuttamisesta omaa elämäänsä koskeviin asioihin sekä heidän kokemustaan kuulluksi tulemisesta. Kolmannessa teemassa kysytään lasten ja nuorten käyttämistä palveluista sekä heidän kokemuksistaan niistä. Neljännessä kokonaisuudessa kysytään vastaajien tietämystä lasten oikeuksista.

Tulokset

Teema 1: Hyvinvointi ja suhteet läheisiin

Ensimmäinen teema käsitteli yleistä hyvinvointia sekä vastaajien kokemusta suhteestaan läheisiinsä. Tätä selvitettiin kahdella kysymyssarjalla, joista ensimmäisessä käsitellään yleisesti suhdetta läheisiin ja toisessa painottuu kommunikaatiota ja elämän selkeyttä korostavat teemat.

Taulukossa 2 on esitetty yksittäisille kysymyksille suoritettujen varianssianalyysien tulokset. Ensimmäisenä on havaittu, että viisiportaisella asteikolla annetut arviot ovat suhteellisen positiivisia lähes kaikissa kysymyksissä jokaisessa ryhmässä. Tilastollisesti merkitseviä eroja löytyy kuitenkin lastensuojelupalveluita kokemuksia omaavien ja muiden vastaajien välillä. Tämä näkyy kysymyksissä, jotka kuvaavat välittämistä ja avun saantia. Lastensuojelupalveluista kokemusta omaavat kokivat nämä heikompina teemoina, kuin muut.

	Lastensuojelupalveluiden kokemuksia	Ryhmäkeskiarvo	p-arvo	p-arvo ilman EOS-vastauksia
Ympärilläni on ihmisiä, jotka välittävät minusta	Ei	4,48	0,082	0,025*
	Kyllä	3,95		
	En osaa sanoa	3,94		
Voin olla tekemisissä minulle tärkeiden ihmisten kanssa	Ei	4,68	0,031*	0,013*
	Kyllä	4,09		
	En osaa sanoa	4,06		
Pidän ympärilläni olevista ihmisistä	Ei	4,36	0,038*	0,021*
	Kyllä	3,83		
	En osaa sanoa	3,69		
Saan apua, jos minulle sattuu jotain	Ei	4,29	0,065	0,044*
	Kyllä	3,73		
	En osaa sanoa	4,20		

Taulukko 2: Varianssianalyysi: suhteet läheisiin

Tämän analyysin lisäksi tarkempaa tarkastelua varten ensimmäisen kysymyssarjan kaikista kysymyksistä muodostettiin keskiarvomuuttuja^[1], joka kuvaa vastaajan yleistä suhdetta läheisiinsä. Tätä muuttujaa tarkasteltiin kaksisuuntaisella varianssianalyysillä lastensuojelupalveluista kokemusta omaavien, sukupuolen sekä iän mukaan. Tarkastelun yksinkertaistamiseksi ja aineiston liian pilkkoutumisen estämiseksi tässä analyysissä käytettiin sukupuolta binäärisenä^[2] (tyttö/poika), kuten myös lastensuojelupalveluiden kokemuksia käsiteltiin binäärisenä (kyllä/ei). Lisäksi ikä jaettiin kahteen luokkaan: 12-vuotiaisiin ja nuorempiin sekä yli 13 vuotta täyttäneisiin.

Näissä analyyseissa ei havaittu tilastollisesti merkitseviä selittävien muuttujien yhdysvaikutuksia, mutta sinänsä on kiinnostavaa, että aineistossa iän vaikutus kokemukseen on päinvastainen lastensuojelupalveluiden kokemuksia omaavilla ja niillä, jotka eivät näitä omaa. Toisin sanoen ikä vähensi myönteisiä kokemuksia. Tämä on huomionarvoista, koska myöhemmin muissa kysymyksissä havaitaan vastaavia eroja.

Toisessa kysymyssarjassa esitettiin kysymyksiä, joissa käsiteltiin ensimmäistä sarjaa enemmän kommunikaatioon ja elämän selkeyteen liittyviä kysymyksiä. Yksittäisistä kysymyksistä tehtyjen varianssianalyysien tulokset on esitetty taulukossa 3.

	Lastensuojelupalveluiden kokemukset	Ryhmäkeskiarvo	p-arvo	p-arvo ilman EOS-vastauksia
Minua kohdellaan hyvin	Ei	4,27	0,138	0,050*
	Kyllä	3,88		
	En osaa sanoa	3,88		
Koen, että elämäni on selkeää	Ei	3,79	0,042*	0,018*
	Kyllä	3,12		
	En osaa sanoa	3,00		
Tiedän, millaisia asioita minulta odotetaan	Ei	4,13	0,062*	0,025*
	Kyllä	3,45		
	En osaa sanoa	3,50		

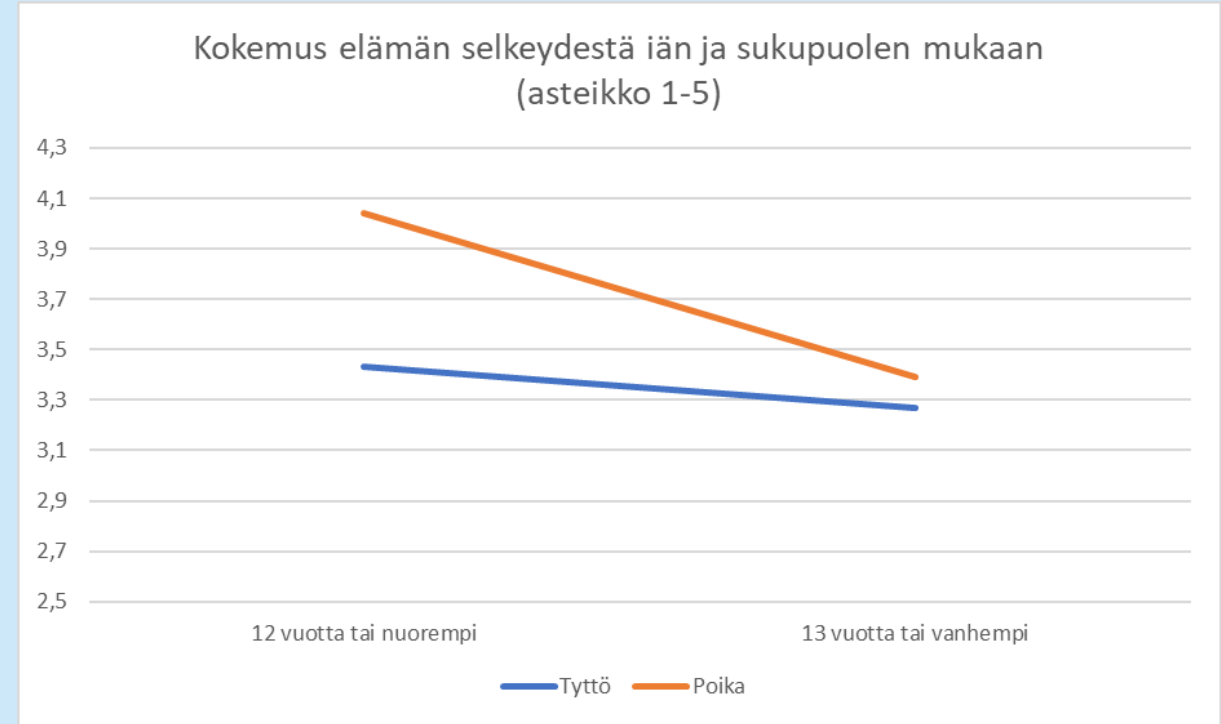
Taulukko 3: Varianssianalyysi: kommunikaatio ja elämän selkeys

Analyyseissa havaittiin hyvin samansuuntaisia eroja lastensuojelupalveluiden kokemusten suhteen kuin ensimmäisessäkin kysymyssarjassa. Vaikka tässäkin arviot ovat yleisesti melko positiivisia, varsin huomattavia eroja ryhmien välillä havaittiin nimenomaan elämän selkeyttä koskevissa kysymyksissä siten, että lastensuojelupalveluista kokemusta omaavat kokivat selkeyden muita heikommaksi.

Selkeyttä kuvaavista neljästä kysymyksestä muodostettiin tarkempaa tarkastelua varten keskiarvomuuttuja, joka ilmaisee yleistä kokemusta elämän selkeydestä. Tätä muuttujaa tarkasteltiin kaksisuuntaisella varianssianalyysillä samoin kuin edellä. Kokemus elämän selkeydestä muuttui huonommaksi iän myötä niillä vastaajilla, joilla on kokemuksia lastensuojelupalveluista. Muiden vastaajien osalta elämä selkeytyi, kun ikää tuli lisää. Tämä kuvaa osaltaan sitä todellisuutta, jossa monet lastensuojelun piirissä olevat lapset elävät. Ikä tuo mukanaan lisää mahdollisuuksia ja vastuita, mutta ei tee elämästä selkeämpää.

Kuviossa yksi on tarkasteltu elämän selkeyttä sukupuolen ja iän mukaan. Tässä kuviossa näkyy, miten kokemukset tasoittuvat iän mukaan. Suunta on kuitenkin laskeva ja erityisesti pojat alkavat iän myötä kokea elämänsä epäselvemmäksi kuin nuorempina.

Kuvio 1: Kokemus elämän selkeydestä iän ja sukupuolen mukaan

Ikä: p=0,078; SP: p=0,108; Ikä*SP: p=0,287

Näissä analyyseissa huomion kiinnittää edellä havaitun kaltainen ero iän vaikutuksesta kokemukseen lastensuojelupalveluista kokemusta omaavilta niitä ilman oleviin verrattuna. Yhdysvaikutus ei ole tilastollisesti merkitsevä, mutta ero kuitenkin on selkeä. Tämä voikin yhdessä vastaavanlaisen ensimmäisessä kysymyssarjassa havaitun eron kanssa antaa viitettä siihen, että olisi todella olemassa ero eri ikäisten lasten kokemuksissa. Jos näin on, niin yli 13-vuotiaiden lasten kokemukset elämänsä selkeydestä ovat muita heikommalla ja tähän tulisi kiinnittää aiempaa enemmän huomiota.

Varsin huomattavia eroja ryhmien välillä havaittiin nimenomaan elämän selkeyttä koskevissa kysymyksissä siten, että lastensuojelupalveluista kokemusta omaavat kokivat selkeyden muita heikommaksi.

Teema 2: Vaikuttamismahdollisuudet

Toisessa teemassa käsiteltiin lasten ja nuorten kokemuksia vaikuttamisesta omaa elämäänsä koskeviin asioihin sekä heidän kokemustaan kuulluksi tulemisesta. Yksittäisiä osakysymyksiä koskevien yksisuuntaisten varianssianalyysien tulokset esitetään taulukossa 4.

			p-arvo	p-arvo ilman EOS-vastauksia
Koen, että mielipiteelläni on merkitystä	Ei	4,04	0,031*	0,014*
	Kyllä	3,30		
	En osaa sanoa	3,22		
Koen, että minuun luotetaan	Ei	4,14	0,010**	0,048*
	Kyllä	3,55		
	En osaa sanoa	2,88		
Koen voivani vaikuttaa itseäni koskeviin asioihin	Ei	4,26	0,021*	0,018*
	Kyllä	3,58		
	En osaa sanoa	3,29		

Taulukko 4: Varianssianalyysi: vaikuttamismahdollisuudet

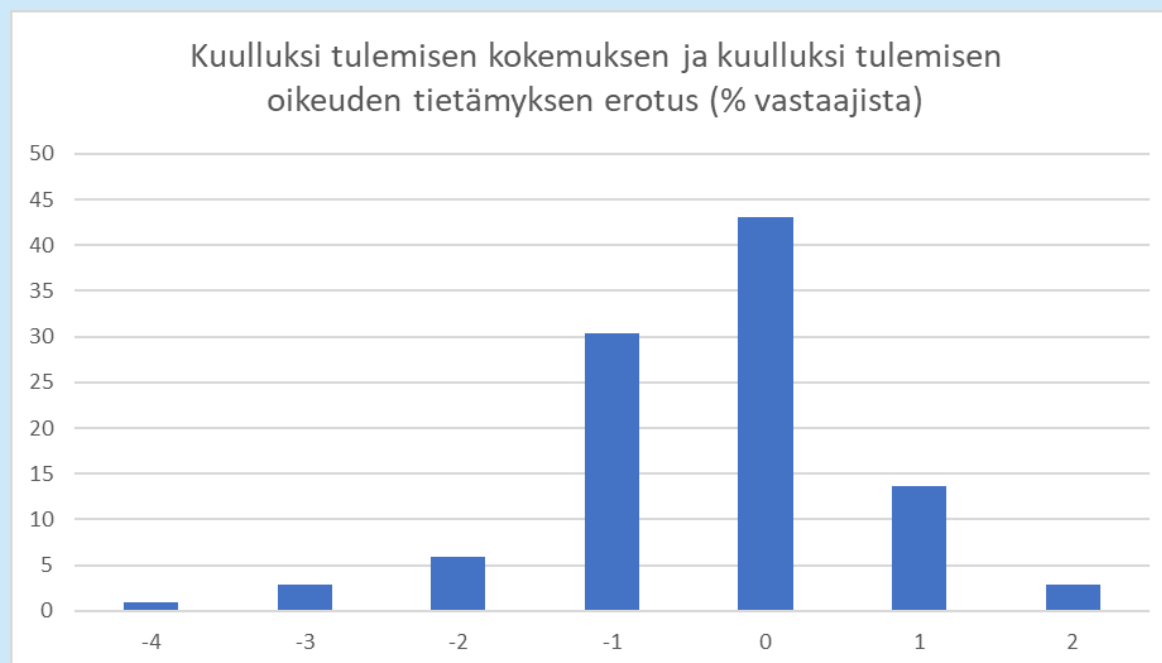
Verrattuna teeman 1 kysymyssarjoihin tässä havaitaan yksittäisissä kysymyksissä huomattavan suuria eroja. Positiivisesta yleiskuvasta huolimatta lastensuojelupalveluista kokemuksia omaavien arviot vaikuttavat olevan jonkin verran muita heikompia. Erot ovat odotetusti samansuuntaisia kuin edellä. Lastensuojelupalveluista kokemuksia omaavat sekä ne, jotka eivät tienneet, olivatko käyttäneet näitä, poikkeavat negatiivisesti niistä, jotka eivät olleet käyttäneet palveluja. Erityisesti tämä näkyy kokemuksessa oman mielipiteen merkityksestä sekä vaikuttamismahdollisuuksista omaan elämäänsä. Huomion tuloksissa kiinnittää myös se, että yleisesti tietämys omista oikeuksista tulla kuulluksi on parempi kuin kokemus kuulluksi tulemisesta, kuten taulukosta 5 havaitaan.

	Keskimääräinen arvio
Minulle on kerrottu, että mielipiteeni pitää kuulla	3,87
Koen, että mielipiteelläni on merkitystä	3,44

Taulukko 5: Tietämys ja kokemus mielipiteen kuulemisesta

Tarkemmassa tarkastelussa havaitaan, että lähes kolmannes vastaajista arvioi kokemuksensa kuulluksi tulemisesta jonkin verran heikommaksi (Taulukko 7).

Kuvio 3: Varianssianalyysi: kommunikaatio ja elämän selkeys

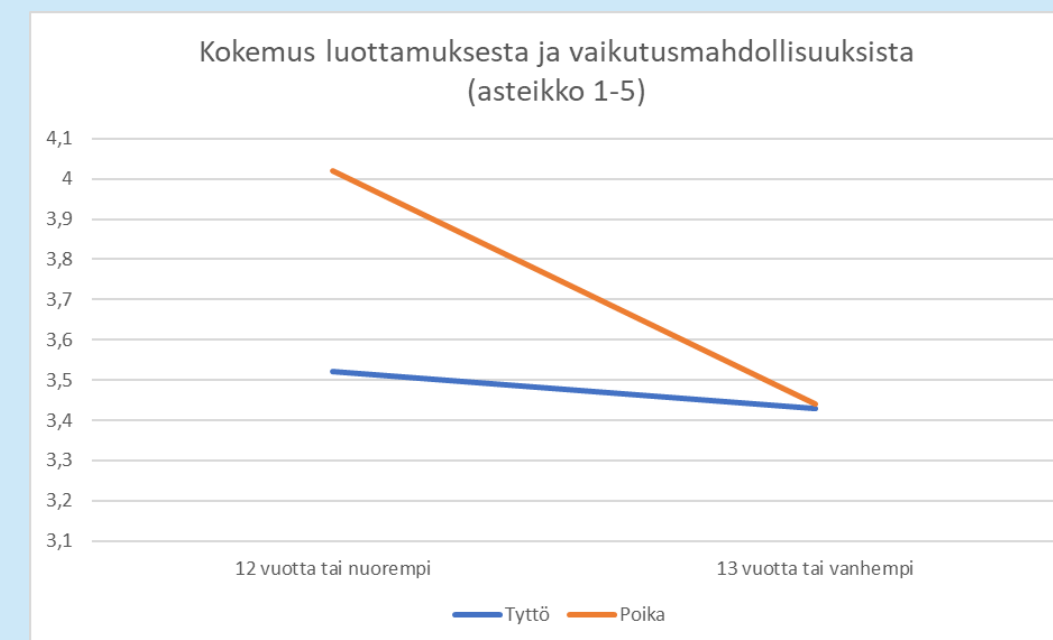
Taustamuuttujien mukaan tarkasteltuna tämä tietämyksen ja kokemuksen erotusta kuvaava muuttuja ei kuitenkaan eroa kovin merkittävästi. Suoritetuissa varianssianalyseissa ei kuitenkaan havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja. Ikäryhmittäisessä vertailussa ero kuitenkin on selkeä ja antaa viitteitä siitä, että iällä voi olla vaikutusta koetun kuulluksi tulemisen ja tietämyksen väliseen eroon.

Kysymyssarjan kolmesta selkeimmin luottamusta ja vaikutusmahdollisuuksia kuvaavasta muodostettiin keskiarvomuuttuja, jota tarkasteltiin kaksisuuntaisella varianssianalyysillä taustamuuttujien suhteen samalla tavoin kuin kahdella muulla muuttujalla edellä. Luottamus ja omat vaikutusmahdollisuudet koetaan heikompina silloin,

jos taustalla on lastensuojelun kokemus.

Kuvio neljän näyttää puolestaan iän ja sukupuolen vaikutuksen kokemuksiin. Jälleen poikien kokemus heikkenee iän myötä ja kokemukset ovat yhteneväiset tyttöjen kanssa vanhemmissa ikäryhmissä.

Kuvio 4: Kokemus luottamuksesta ja vaikutusmahdollisuuksista iän ja sukupuolen mukaan

Ikä: $p=0,526$; SP: $p=0,008$; Ikä*SP: $p=0,505$

Aineiston perusteella siis iän vaikutus luottamukseen ja omien vaikutusmahdollisuuksien kokemukseen laskee iän mukaan silloin, jos lapsi omaa lastensuojelupalveluiden kokemuksia. Tämä yhdysvaikutus ei ole tilastollisesti merkitsevä, mutta sen raportointia voidaan kuitenkin pitää perusteltuna, koska samansuuntaisia eroja iän vaikutuksesta havaittiin myös muiden muuttujien tarkasteluissa. Näin ollen näyttäisi olevan jonkinlaista systematiikkaa iän vaikutuksesta osallisuuden kokemukseen ja asenteisiin.

Teema 3: Palveluiden käyttö

Tässä teemassa kysyttiin lasten ja nuorten käyttämistä palveluista sekä heidän kokemuksistaan niistä. Ilman lastensuojelukokemuksia olevissa lapsissa oli enemmän niitä, jotka kokivat, että heidän mielipiteensä huomioidaan palveluita. Samoin tässä ryhmässä oli enemmän niitä lapsia, jotka tiesivät, että heidän kokemuksensa tulee palveluissa huomioida.

Niillä lapsilla, joilla puolestaan oli lastensuojelun kokemuksia, oli enemmän palveluita käytössään kuin muilla vastaajilla. Osassa kysytyistä palveluista ei ollut eroa, mutta osassa ero oli selkeä. Palveluita oli enemmän käytössä, jos vastaajalla oli taustallaan lastensuojelun kokemuksia.

Palvelu	Lastensuojelun kokemuksia (%)	Ei lastensuojelun kokemuksia (%)
Fysioterapia	27	4
Sosiaaliohjaaja	18	12
Sosiaalityöntekijä	39	31
Psykiatri	21	4
Koulukuraattori	47	36
Koulupsykologi	30	24
Terveystenhoitaja	65	56
Lääkäri	58	68
Hammaslääkäri	70	76

Taulukko 6. Käytössä olevat palvelut.

Erityisesti fysioterapiaa ja psykiatria oli enemmän käytössään niillä vastaajilla, joilla oli lastensuojelun kokemuksia. Huomionarvoista on se, että ainoastaan lääkäri- ja hammaslääkäripalveluja oli enemmän käytössä niillä, joilla ei ollut lastensuojelun kokemuksia.

Lastensuojelun kokemuksia omaavat vastaajat antoivat muita paremmat arviot palvelun hyödyistä sosiaaliohjaajille, psykiatreille, koulukuraattoreille ja -psykologeille. Nämä vastaajat olivat kriittisempiä kouluterveydenhoitajille ja perhetyöntekijöille. Puolestaan

muut antoivat paremmat arviot palveluiden hyödyistä fysioterapialle, hammaslääkärille ja lääkärille. Arviot sosiaalityöntekijän hyödyllisyydestä jakaantuivat. Lastensuojelun kokemuksia omaavista 43 prosenttia arvioi hyötynensä sosiaalityöntekijän palveluista paljon tai erittäin paljon, kun taas muista 38 prosenttia arvioi hyötynensä vähän tai jonkin verran.

Seuraavalla kysymyssarjalla selvitettiin nuorten kokemuksia heidän osallisuudestaan palveluissa sekä mahdollisuuksistaan vaikuttaa palveluihin hakeutumiseen. Taulukossa 7 on esitetty kunkin kysymyksen vastausjakaumat tarkemmin.

Oletko voinut käyttäämässäsi palveluissa...	En koskaan	Harvoin	Silloin tällöin	Useimmiten	Aina tai lähes aina
...kertoa oman mielipiteesi	3,5%	0,9%	24,6%	37,7%	33,3%
...vaikuttaa siihen kenelle kerrot asioitasi	5,3%	14,2%	12,4%	43,4%	24,8%
...saanut ideoida uusia tapoja toimia	6,1%	10,5%	29,8%	34,2%	19,3%
...päättää itse, käytätkö palvelua	8,0%	12,5%	17,0%	23,2%	39,3%
...päässyt palveluihin helposti	1,8%	10,5%	16,7%	38,6%	32,5%
...voinut sopia tapaamisia joustavasti	2,6%	11,4%	21,9%	38,6%	25,4%
...voinut valita itsellesi sopivat tapaamisajat	7,1%	13,4%	20,5%	31,3%	27,7%

Taulukko 7: Kokemukset omasta toimijuudesta palveluissa

Asiaa tarkasteltiin myös yksisuuntaisella varianssianalyysillä, jossa selittävänä muuttujana käytettiin lastensuojelupalveluiden kokemuksia. Ryhmäkeskiarvot poikkeavat tällä muuttujalla kuitenkin erittäin vähän eikä olennaisia ryhmien välisiä eroja havaittu.

Lisäksi kysyttiin, onko vastaaja voinut käyttäämässään palveluissa toimia ryhmässä muiden lasten tai nuorten kanssa. Vastanneista 33 prosenttia kertoi voineensa toimia yhdessä muiden kanssa. Lisäksi 24 prosenttia kertoi, että tähän on ollut mahdollisuus, mutta eivät ole tästä huolimatta toimineet. Lopuksi kysyttiin, tarvitseeko vastaaja tällä hetkellä jotain palvelua ja tietääkö, miten palvelua tarvitessaan saisi.

Tuloksissa kiinnittää huomion se, että lastensuojelukokemuksilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa muihin vastaajiin nähden. Selkeän johtopäätöksen tekeminen vaatisi kuitenkin suuremman aineiston. Sukupuolella ja iällä sen sijaan näyttäisi olevan jonkin verran yhteyksiä. Odotettavasti vanhemmat nuoret tietävät nuoria enemmän palveluista ja kykenevät artikuloimaan tarpeitaan. Samoin, kenties odotetusti, aineisto antaa viitteitä siitä, että tytöillä kyky tunnistaa omia tarpeitaan on poikia parempi (Ks. myös Gissler ym. 2018, 52).

Teema 4: Lasten oikeudet

Tässä kokonaisuudessa kysyttiin vastaajien tietämystä lasten oikeuksista. Yleisesti tietämys lasten oikeuksista oli erittäin korkealla tasolla, mikä johtui mahdollisesti myös kysymyksenasettelusta. Tämän vuoksi ei myöskään ollut mielekästä tehdä vertailuja eri ryhmien välillä. Käytännössä kaikki vastaajat tunsivat lasten oikeuksien eri osa-alueet joko erittäin hyvin tai hyvin.

Näiltä osin analyysissä olikin kiinnostavinta tarkastella, mitä kautta vastaajat saavat ja haluaisivat saada tietoa omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Eniten tietoa on saatu vanhemmilta ja koulusta. Ne lapset, joilla on taustallaan lastensuojelukokemusta, haluaisivat muita enemmän saada tietoa kanssaan työskenteleviltä ammattilaisilta kuten sosiaalityöntekijöiltä (21 %). Muita merkittäviä tiedon lähteitä heille olivat koulu (42 %), vanhemmat (39 %) ja sosiaalinen media (19 %). Lisäksi 30 prosenttia ei kokenut tarvitsevänsä tietoa. Muille vastaajille tärkeitä kanavia saada tietoa olivat vanhemmat (65 %), koulu (52 %) ja sosiaalinen media (35 %). Lisäksi näissä vastaajissa oli enemmän niitä, jotka kokivat tapahtumat hyvänä paikkana saada tietoa (22 %). Heistä 22 prosenttia koki, ettei tarvitse enää tietoa.

Vastaukset sinänsä lienevät melko odotettuja, mutta selkeästi silmiinpistävä ero havaitaan jälleen lastensuojelupalveluita omaavissa. Heidän kohdallaan vanhemmat sekä koettuna että preferoituna tietolähteenä ovat merkittävästi muita vähäisemmässä roolissa ja vastaavasti heillä painottuu muihin verrattuna ammattilaisten rooli siinä keneltä he saavat tai haluaisivat saada tietoa

Näissä analyyseissa huomion kiinnittää edellä havaitun kaltainen ero iän vaikutuksesta kokemukseen lastensuojelusta verrattuna muihin. Yhdysvaikutus ei ole tilastollisesti merkitsevä, mutta ero kuitenkin on sinänsä selkeä. Tämä voikin yhdessä vastaavan laisen ensimmäisessä kysymyssarjassa havaitun eron kanssa antaa viitettä siihen, että tällainen ero todella olisi olemassa.

Aineiston perusteella siis iän vaikutus luottamuksen ja omien vaikutusmahdollisuuksiensa kokemukseen on siis päinvastainen lastensuojelupalveluita omaavilla ja niillä, joilla tällaisia kokemuksia ei ole. Tämä yhdysvaikutus ei ole tilastollisesti merkitsevä, mutta sen raportointia voidaan kuitenkin pitää perusteltuna, koska samansuuntaisia eroja iän vaikutuksesta havaittiin myös muiden muuttujien tarkasteluissa. Näin ollen näyttäisi olevan jonkinlaista systematiikkaa iän vaikutuksesta kokemukseen ja asenteisiin ja sen eroista lastensuojelukokemuksia omaavien ja muiden välillä.

Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa esitettiin kysymykset siitä, millaista osallisuutta vahvistamme palveluissa, jotka ovat osa lasten ja nuorten arkea. Lisäksi tutkimuskysymyksissä nostettiin esiin lapsen oikeus tietoon sekä palveluissa toteutuva osallisuuden vahvistaminen. Yleistäen voidaan todeta, että lastensuojelun piirissä elävien lasten ja nuorten kokemuksia tarkastelemalla saadaan esiin monenlaisten palveluiden piirissä elävien lasten kokemuksia. Palvelukokemuksia omaavien lasten kohdalla lasten oikeuksien tulisi ohjata palveluiden järjestämistä ja olla kaiken perusta mutta tämän aineiston valossa näyttää siltä, ettei tämä vielä toteudu. Lasten ja nuorten näkökulmia ei edelleenkään huomioida riittävästi palveluita järjestettäessä ja organisoitaessa, vaan perustelut palvelurakenteille ja organisoinnille haetaan muualta.

Aineiston perusteella näyttää siltä, että lastensuojelun piirissä elävien lasten ja nuorten osallisuuteen tulee edelleen kiinnittää erityistä huomiota, vaikka heidän osallisuuden kokemuksistaan on jo olemassa tietoa (ks. myös Peltola ja Moisio 2017). Tämän tutkimuksen perusteella lastensuojelun tuen piirissä elävien lasten osallisuus toteutuu monissa tilanteissa heikommin kuin muiden lasten ja nuorten. Samaan aikaan vaikuttaa siltä, että osallisuudessa tulisi siirtyä kaikkien lasten ja nuorten osalta näkökulmien kuulemisesta näkökulmien huomioimiseen. Yleistäen vaikuttaa siltä, että palveluissa osataan jo kuulla lasten ja nuorten näkemyksiä mutta niiden huomioimissa ja vaikutuksissa on vielä tekemistä. Yksinkertaistaen aikuiset osaavat kysyä ja kuulla lasten näkemykset mutta seuraava askel jää ottamatta eivätkä näkemykset vaikuta tehtäviin ratkaisuihin.

Lisäksi lastensuojelun piirissä elävien lasten ja nuorten kokemukset välittämisestä ja avunsaannista ovat heikompia kuin muilla. Tämä on keskeinen huomio mietittäessä myös lasten ja nuorten osallisuutta yhtenä hyvinvoinnin edellytyksenä. Lapsi ja nuori ei voi hyvin, jos ei saa osakseen huolenpitoa ja välittämistä. Lastensuojelun kokemuksia omaavat lapset ja nuoret eivät myöskään koe elämänsä kovin selkeäksi. Osataan monimutkaisuutta luo palvelurakenne, jossa lapsi voi joutua luovimaan useiden palveluiden keskellä ja luomaan suhteita moniin ihmisiin. Näiden havaintojen pohjalta voidaan todeta, että lastensuojelun piirissä elävien lasten kohdalla on syytä miettiä keinoja, joilla voidaan parantaa heidän kokemustensa huomioimista päätöksiä ja ratkaisuja tehtäessä. Millä tavoin kokemusta avunsaannista voidaan vahvistaa tai millaisin keinoin voidaan vahvistaa kokemusta siitä, että heistä välitetään?

Kokemus avunsaannista ja välittämisestä kietoutuu yhteen lasten ja nuorten asiakaspolkujen kanssa. Kuten esimerkiksi vuoden 2018 Nuorisobarometrissä tulee esiin, asiakaspolku alkaa usein jo ennen varsinaisen palvelun aloittamista, jolloin tunnustetaan tarve, kartoitetaan mahdollisuuksia ja harkitaan vaihtoehtoja (emt., s.15). Lisäksi samaan aikaan näiden selvittelyjen kanssa lasten elämässä jatkuvat myös muut mahdolliset palvelut. Yhden palvelun selvittelyn aikana lapsella voi olla asiakkuuksia moniin muihin palveluihin. Samalla hän on usein myös universaalien palveluiden piirissä varhaiskasvatuksessa, terveydenhuollossa, neuvolassa tai koulussa. Näissä monenlaisten palveluiden ja ammattilaisten välissä lapsi tai nuori voi kokea olevansa vailla mahdollisuuksia vaikuttaa. Hän voi saada myös kokemuksen siitä, ettei kukaan välitä hänestä ja hänen elämästään vaan ammattilaiset keskittyvät ratkaisemaan aina yhtä asiaa kerrallaan.

Aiemmin on tuotu esiin (Gissler ym. 2018, 15; Aaltonen ym. 2005, 52), miten nuorten myönteiset palvelukokemukset perustuvat pitkäkestoiisiin, luottamuksellisiin ja henkilökohtaisiin suhteisiin. Näiden tekijöiden myötä muodostuvan pysyvyyden ja vakauden voi ajatella olevan perusta myös välittämisen kokemusten vahvistumisessa. Jos lapsille pystytään tarjoamaan vakautta ja pysyvyyttä, on se omiaan luomaan kokemusta välittämisestä ja osallisuudesta. Tällöin mielenkiintoiseksi muodostuu kysymys siitä, miten ammattilaisten työ ja lasten arkinen elämä sovitetaan yhteen niin, että työ on mielekästä ja mahdollista mutta samalla taataan lapselle ja nuorelle kokemus välittämisestä? Lapset ja nuoret toivovat palveluissa välittävää kohtaamista ja asioiden kokonaisvaltaista huomioimista (myös Gissler ym. 2018, 75) mutta miten tämä saadaan osaksi monenlaisten ammattilaisten työtä, jää edelleen avoimeksi.

Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että lapset, jotka eivät asu vanhempiensa kanssa, kokevat myös muita lapsia harvemmin saavansa heiltä tukea (esim. Gissler ym. 2018, 52). Vastaava kuva piirtyy myös tästä aineistosta. Jos tukea ei saa omilta vanhemmiltaan, korostuu muiden ympärillä olevien aikuisten vastuu tukea lapsia ja nuoria erilaisissa elämäntilanteissa ja kertoa heille erilaisista vaihtoehtoista. Tällä hetkellä kokonaisvaltainen ja arkeen keskittyvä ymmärrys lapsen ja nuoren elämästä ei ole kenenkään yksittäisen tahon vastuulla, vaan erilaisista vaihtoehtoista kuulee aina uudelta aikuiselta. Sosiaalityöntekijällä on kokonaisvastuu lapsen asiakkuuteen liittyen, mutta hän ei elä lapsen kanssa arkista elämää. Lapset itse toivovat koulun ja muiden heidän kanssaan työskentelevien aikuisten kertovan heille enemmän monenlaisista mahdollisuuksista ja asettuvan näin osaksi pysyvien aikuisten verkostoa, vaikka eivät pystyisi varsinaista palvelua järjestämään.

Kohtaamisesta ja luottamuksen merkityksestä lasten arjessa kertoo myös se, miten ja kenelle lapset ja nuoret haluavat asioitaan kertoa (myös Gissler ym. 2018, 76). Lapsille tärkeää on, että elämässä on läsnä luotettavia aikuisia, joiden pysyvyyteen voi luottaa.

Palvelut kuitenkin rakentuvat usein ajatukselle, jossa lasten tulee kertoa asiansa sille aikuiselle, joka kulloinkin sattuu lapsen kohtaamaan. Lasten osallisuuden näkökulmasta keskeistä olisi kuitenkin luoda sellaisia rakenteita, joiden sisällä voitaisiin vahvistaa ihmissuhteiden pitkäjänteisyyttä erityisesti sellaisissa palveluissa, jotka linkittyvät lapsen arkeen. Joustamattomuus on palveluissa edelleen haaste, huomion tulisi olla arkielämän tarpeissa, mutta palvelut ja tarpeet eivät aina kohtaa (myös Aaltonen 2015, 52). Erityisesti tulisi pohtia, miten palvelut vastaavat jatkossa aiempaa paremmin lasten arkisen elämän tarpeisiin. Kuten Pajamäki ym. (2018, 78) kuvaavat, erityisesti haavoittuvassa tilanteessa eläneillä lapsilla on usein herkkyys aistia aikuisten tunnetiloja, jolloin olisi oleellista miettiä, miten heille voitaisiin taata pysyvyyttä ja luottamuksellisia ihmissuhteita erilaisissa palveluissa. Arjen palveluissa huomion tulisi olla erityisesti aikuisen sitoutumisessa ja vastuunotossa (Peltola ja Moisio 2017). SOS-Lapsikylässä ajatuksena on luoda lapsen elämään polkuja, joissa siirtymiset olisivat hallittuja. Tällaisessa maailmassa voidaan luoda pysyvyyttä, joka auttaa lasta arkeen kohdistuvissa muutoksissa.

Jos lapsille pystytään tarjoamaan vakautta ja pysyvyyttä, on se omiaan luomaan kokemusta välittämisestä ja osallisuudesta.

Lastensuojelun voidaan ajatella olevan erityinen lasten arkeen kiinnittyvä palvelu, jonka puitteissa tulisi kiinnittää erityistä huomiota myös moniin muihin palveluihin ja niiden muodostamaan kokonaisuuteen. Palveluita tulisi tarkastella paitsi universaaleina ja erityisinä myös sen mukaan, millaista arkista elämää niiden piirissä eletään. Erityisesti arkisten palveluiden tulisi rakentua kokonaisvaltaisemmin lasten ja nuorten arjen ja elämän ympärille ja jollain taholla tulisi olla jokapäiväinen tuntuma ja kokonaiskuva käytössä olevista palveluista (myös Aaltonen ym 2015, 55). Jokainen lapsi ansaitsee, että välittämiseen, selkeyteen ja sosiaalisten suhteiden vahvistamiseen kiinnitetään huomiota. Samalla on syytä huomioida, etteivät osallisuuden haasteet ole ratkaistavissa tuomalla osallistamista mekanistisin keinoin osaksi palveluita (Peltola ja Moisio 2017, 23), vaan miettimällä uudelleen, mihin huomion tulisi tällä hetkellä kiinnittyä.

Kaikkien lasten ja nuorten osalta osallisuus on edennyt siihen pisteeseen, jossa lasten ja nuorten näkemyksiä osataan kysyä, mutta edelleenkin ne eivät vaikuta lopputulokseen siinä määrin kuin pitäisi. Huomion tulisikin siirtyä lasten osallisuuden järjestämisestä heidän näkökulmiensa huomioimiseen. Keskiössä tulisi olla se, miten lasten ja nuorten kokemuksia otetaan huomioon ja miten ne voivat vaikuttaa palveluiden järjestämiseen. Tällaista osallisuuden vaikuttavuuden ymmärrystä tarvitaan kaikissa palveluissa mutta erityisesti silloin, kun palveluiden piirissä eletään koko arkinen elämä.

Loppupäätelmät

Tässä tutkimuksessa esitettiin kysymykset siitä, millaisia kokemuksia osallisuuden osa-alueista eri-ikäisillä lapsilla ja nuorilla on, jonka avulla haluttiin saada selville mihin huomiota tulisi seuraavaksi suunnata osallisuuden vahvistamiseksi erityisesti lasten-suojelussa.

Osallisuuden kokemuksen voidaan ajatella käytännössä vahvistavan sosiaalisia resursseja, eli osallisuuden voi ymmärtää olevan jonkinlainen ennakkoehto laajemmalle sosiaaliselle toimijuudelle. Tätä tukee myös osallisuuden arkipäiväisyyden ja yhteiskunnallisen osallisuuden erottelu ja niiden kehämainen side (esim. Stenvall 2018). Arjessa saadut kokemukset vahvistavat kykyä ja halua vaikuttaa ja osallistua myös muualla yhteiskunnassa. Lisäksi arkinen elämä osana palveluita kytkee nämä kaksi puolta yhteen, sillä arkinen elämä on samaan aikaan myös yhteiskunnallista elämää. Arjen kanssakäymisessä rakennetaan aina myös ymmärrystä omasta paikasta ja merkityksestä osana laajempaa yhteiskunnallista kontekstia (Agnew 2002).

Lasten ja nuorten osallisuudesta käytävässä yhteiskunnallisessa keskustelussa nousee aika-ajoin esiin lasten näennäisosallisuus ja osallistumisen paikkojen tarjoamisen vähyys. Osallisuuden kokemuksen selvittäminen, varsinkin yksittäisissä tapaamisissa tai kokemuksissa, voikin olla vaikeaa, mutta, kuten todettua, osallisuuden kokemuksen vahvistamispyrkimystä tai aikuislähtöisiä osallistumiseen kannustavia tapoja ei voida korvata mekanistisen keinoin (Peltola ja Moisio 2017, 23). Mekanistiset keinot ovat usein syy sille, että osallisuus koetaan näennäisenä ja päälle liimattuna.

Tutkimukset toistavat huomion lasten tunnistamisesta toimijoina (ks. esim. Toros 2021) mutta osallisuuden kokemuksen vahvistaminen, sosiaalisten resurssien kasvattaminen sekä osallisuuden vaikutus konkretiaan jäävät vielä toissijaisiksi. Tukea tarvittaisiin erityisesti siihen, miten työelämän vaatimukset kiinnitetään lasten hyvän arjen tarpeisiin. Palvelut eivät ole niitä tekevistä työntekijöistä erillisiä, vaan jokainen palvelu tarkoittaa myös siinä työskenteleviä ihmisiä. Tällöin kysymykseksi jää, miten tuetaan työntekijöitä vastaamaan lasten ja nuorten näkökulmasta oleellisiin tarpeisiin?

Osallisuuden käsitettä on lähestytty tässä tutkimuksessa osana lasten ja nuorten arkea. Arkisten palveluiden osalta näyttää siltä, ettei osallisuutta arjessa voi täysin erottaa yhteiskunnallisesta tai poliittisesta osallisuudesta, sillä moni ihmissuhde, vaikutusmahdollisuus ja ymmärrys omista mahdollisuuksista kiinnittyy osallisuuden toteutumiseen palveluissa, joita lapset käyttävät jokapäiväisessä elämässään. Näistä palveluista muodostuu osa arjen osallisuuden kokonaisuutta etenkin silloin, jos myös perhe on osa palveluita kuten sijaishuollossa on. Arjessa rakentuva osallisuus, ja sitä kautta mahdollisesti vahvistuvat sosiaaliset resurssit, nähdään ennakkoehtona omaan elämään ja yhteiskuntaan vaikuttamiselle myös tulevaisuudessa.

Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi (2015) Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset. Teoksessa Sanna Aaltonen, Päivi Berg & Sanna Ikäheimo (toim.) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 41–127.

Aaltojärvi, Inari (2014) Making Domestic Technology Meaningful: From Purification to Emotions. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.

Agnew, John (2002) Place and politics in modern Italy. Chicago: The university of Chicago press.

Alanen, Leena & Karila, Kirsti (2009) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tallinna: Vastapaino.

Archard David & Skivenes Marit (2009) Balancing a child's best interests and a child's views. International Journal of Children's Rights 17(1), 1-21.

Bouma H. & López M. & Knorth EJ. & Grietens H. (2018) Meaningful participation for children in the Dutch child protection system: A critical analysis of relevant provisions in policy documents. Child Abuse & Neglect 79. 279-292.

Cahill, Caitlin (2007) The Personal is Political: Developing new subjectivities through participatory action research. Gender, Place and Culture 14(3), 267-292.

Esser, Florian & Baader Meike S. Betz ja Hungerland, Beatrice (2016) Reconceptualizing agency and childhood. An introduction. Teoksessa Florian Esser, Meike S. Baader Betz & Hungerland, Beatrice (toim.) Reconceptualizing agency and childhood. New perspective in childhood studies. New York: Routledge, 1-16.

Gissler, Mika & Kekkonen, Marjatta & Päivi Känkänen (2018) Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018.

Hackett, S. & Taylor, A. (2014). Decision making in social work with children and families: The use of experiential and analytical cognitive processes. The British Journal of Social Work, 44, 2182–2199.

Heimer, M., & Palme, J. (2016). Rethinking Child Policy Post-UN Convention on the Rights of the Child: Vulnerable Children's Welfare in Sweden. Journal of Social Policy, 45(3), 435-452.

Isola, Anna-Maria & Heidi Kaartinen & Lars Leemann & Raija Lääperi & Taina Schneider & Salla Valtari & Anna Keto-Tokoi (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33.

Kallio Kirsi Pauliina (2008) 'The body as a battlefield: approaching children's politics'. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography 90(3), 285–297.

Kiili, Johanna (2008) Lasten osallistuminen, toimijuus ja koulu. Koulun yhteydessä toteutetun lapsiparlamenttitoiminnan tarkastelua. Kasvatus 39(1), 50-62.

Kiili, Johanna (2014) Children's public participation, middle-class families and emotions. Children & Society 30(1). 25-35.

Larkins, Cath (2013) Enacting children's citizenship: Developing understandings of how children enact themselves as citizens through actions and Acts of citizenship. Childhood. 21(1), 7-21.

Lister, Ruth (2007a) Inclusive citizenship: Realizing the potential. Citizenship Studies 11(1), 49-61.

Lister, Ruth (2007b) Why citizenship: Where, when and how children? Theoretical Inquiries in Law 8(2), 693-718.

Lundy, Laura (2007) 'Voice' is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. British Educational Research Journal, 33(6), 927-942.

Middel, F., Post, W., López López, M. and Grietens, H. (2020) Participation of Children Involved in the Child Protection System – Validation of the Meaningful Participation Assessment Tool (MPAT). Child Indicators Research, 14(2), 713-735.

Mohan, Giles (1999) Not so distant, not so strange: The personal and the political in participatory research. Ethics, Place and Environment 2(1), 41-54.

Nivala, Elina ja Saastamoinen, Mikko (2010) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 73. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Pajamäki, Tatjana & Anna-Maija Okker (2018) "Pitäis jaksaa, uskaltaa luottaa ja odottaa" – nuorten kokemuksia palveluista. Teoksessa Mika Gissler, Marjatta Kekkonen ja Päivi Känkänen (toim.) Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018.

Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä: Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Helsinki: Finnish Youth Research Society, Verkkojulkaisuja, 112.

Pålsson, David and Wiklund, Stefan (2021) A Policy Decoupled from Practice: Children's Participation in Swedish Social Assistance. The British Journal of Social Work, 52(2), 964-981.

Pölkki Pirjo & Riitta Vornanen & Merja Pursiainen & Marjo Riikonen (2012) Children's Participation in Child-protection Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers, Child Care in Practice, 18(2) 107-125.

Rautio, Pauliina (2010) Writing about everyday beauty in a northern village. An argument for diversity of habitable places. Akateeminen väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.

Sihvo Sinikka & Isola Anna-Maria & Kivipelto Minna & Linnanmäki Eila & Lyytikäinen Merja & Sainio Salla (2018). Asiakkaiden osallistumisen toimintamalli. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja.

Simmel, Georg (1999) Pieni sosiologia. (Soziologie (1. luku), 1908; Grundfragen der Soziologie, 1918.) Suomentanut Kauko Pietilä. Paradeigma-sarja. Tutkijaliiton julkaisusarja 93. Helsinki: Tutkijaliitto.

Strandell, Harriet (1995) Päiväkotien lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä. Tampere: Gaudeamus Kirja.

Stenvall, Elina (2018) Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Stenvall, Elina (2020) Osallisuutta ja osallistumista – osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Raportteja ja muistioita 2020(27).

Thomas, Nigel (2007) Towards a theory of children's participation. International journal of children's rights 15(2), 199-218.

Tulensalo, Hanna (2016) Moniammatilliset asiantuntijaryhmät lastensuojelussa. Selvitys toiminnasta ja kehittämis ehdotukset. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Työpapereita 2016(16).

Vanderbeck, Robert (2010) Lasten toimijuus ja kasvatuksen normit: neuvoteltu yhtälö. Teoksessa Kirsi-pauliina Kallio, Aino Ritola-Koskinen & Niina Rutanen (toim.) Missä lapsuutta tehdään? Nuorisotutkimus-verkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 106. 17-33.

^[1]Lapsen oikeuksien yleissopimus https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

^[2]Kansallinen lapsistrategia <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162864>

^[3]Kvantitatiivisen analyysin on tehnyt Tuomas Viskari Rud Pedersen Public Affairs Oy:stä.